

Feruz BAFOYEV,

Buxoro muhandislik-texnologiya instituti dotsenti, siyosiy fanlari nomzodi

E-mail: feruzbafo@gmail.com

Buxoro davlat universiteti dotsenti, s.f.n. A.A.Boltayev taqrizi asosida

JAHON SIYOSATIDA SUN'IY INTELLEKT

Аннотация

Maqolada o'zgaruvchan va beqaror zamonaviy jahon siyosati va xalqaro munosabatlarda sun'iy intellekt texnologiyalarining qo'llanilishi, afzalliklari va nuqsonlari muhokama qilinadi. Sun'iy intellekt texnologiyalari amaliy ko'magida jahon siyosati va geosiyosat muammolarini hal etishda qo'llanilishi tahlil qilinib, uning istiqboli, yuzaga keladigan huquqiy va axloqiy muammolar o'rganilgan.

Kalit so'zlar: Jahon siyosati, sun'iy intellekt, xalqaro munosabatlar, geosiyosat, kiberxavfsizlik.

ИСКУССТВЕННЫЙ ИНТЕЛЛЕКТ В МИРОВОЙ ПОЛИТИКЕ

Аннотация

В статье рассматриваются применение, преимущества и недостатки технологий искусственного интеллекта в меняющейся и нестабильной современной мировой политике и международных отношениях. Анализируется использование технологий искусственного интеллекта в решении проблем мировой политики и геополитики, изучаются его перспективность, возникающие правовые и этические проблемы.

Ключевые слова: Мировая политика, искусственный интеллект, международные отношения, геополитика, кибербезопасность.

ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN WORLD POLITICS

Annotation

The article examines the application, advantages and disadvantages of artificial intelligence technologies in the changing and unstable modern world politics and international relations. The use of artificial intelligence technologies in solving problems of world politics and geopolitics is analyzed, its prospects, and emerging legal and ethical problems are studied.

Key words: World politics, artificial intelligence, international relations, geopolitics, cyber security.

Kirish. Ma'lumki, yuqori axborot texnologiyalari hayotimizning turli sohalarida tobora muhim rol o'ynamoqda. Ayniqsa, sun'iy intellekt (inglizcha artificial intelligence) - bu zamonaviy dunyoni o'zgartirayotgan texnologiya sanalib, jahon tartibining o'zgarishiga, insonlar dunyoqarashi va hayot tarzini qayta baholashga undaydigan voqelikka zamin yaratmoqda. Katta hajmdagi ma'lumotlarni tahlil qilish, qarorlar qabul qilish va voqealarni bashorat qilish qobiliyati bilan geosiyosat va xalqaro munosabatlarga sezilarli ta'sir ko'rsatmoqda.

Sun'iy intellekt atamasi (artificial intelligence) 1956-yilda Stenford universiteti (AQSh) tomonidan taklif qilingan[1]. O'tgan asrning 80-90 yillarida bu sohani istiqbolsiz sifatida qiziqish susayishi kuzatildi. Biroq, 2000 yillardan boshlab sohani rivojlanishda inqilobiy sakrash bo'lib, katta miqdorda sarmoyalar kiritila boshlandi. Natijada, insonlar hayotiga yangiliklar va yengillar bilan sun'iy intellekt xo'jalik faoliyatining barcha jabhalarida qo'llanila boshlandiki, uning taraqqiyotining istiqboli hamda ko'lamin yorqinroq namoyon eta boshladi.

Intellekt – bu maqsadga erishishda zarur bo'ladigan omillar va usullar to'plamidan iborat. Maqsadga erishish – bu omillarga zaruriy qoidalarni qo'llashdan iborat. Sun'iy intellekt (SI) – bu dasturiy muhitning shunday tizimiki, unda inson tafakkuri kompyuter jarayoniga imitatsiyalangan. Sun'iy intellekt(SI) esa - bu aqlli kompyuter tizimlarini rivojlantirish bilan shug'ullanadigan informatika sohasi, ya'ni biz an'anaviy ravishda inson ongi bilan bog'laydigan imkoniyatlarga ega tizimlar - tilni tushunish, o'rganish, fikrlash, muammolarni hal qilish va boshqalar.

Sun'iy intellekt jahon tartibi va geosiyosatga ta'sir qilishning asosiy usullaridan biri bu kiberxavfsizlik sohasida foydalanishdir. SIning katta hajmdagi ma'lumotlarni tahlil qilish va tahdidlarni aniqlash qobiliyati davlatlarga o'z axborot tizimlarini samarali himoya qilish va kiberhujumlarning oldini olish imkonini beradi. Biroq, shu bilan birga, sun'iy intellektdan kiberhujumlarning yangi turlarini yaratish uchun ham foydalanish mumkin, bu esa kiberxavfsizlik sohasidagi tahdidlar darajasini oshiradi.

Jahon siyosati - bu davlatlar, xalqaro tashkilotlar, nodavlat tashkilotlar, korporatsiyalar, ijtimoiy harakatlar va shaxslar kabi xalqaro maydondagi turli ishtirokchilar o'rtasidagi jarayonlar va munosabatlar majmui hisoblanadi, shu bilan birga dunyo tartibining mohiyatini belgilaydi, jahon darajadagi aktorlarning xatti-harakatlarini boshqaradigan qoidalar, normalar va qadriyatlar tizimidir.

Asosiy qism. Xalqaro munosabatlar nazariyasi nuqtai nazaridan sun'iy intellektni tadqiq qilishda turli bahsli va muozarli muammolar ko'zga tashlanadi. Neorealizm maktabi talqiniga ko'ra, sun'iy intellekt jahon tartibida kuchlar muvozanatini o'zgartiruvchi omil sanaladi[2]. Ayniqsa, raqamli texnologiyalar urushi, ma'lumotlar zahirasi uchun kurash, axborot xavfsizligi, "aqlli" urush vositalarini yaratish kabilar dunyo xavfsizligiga tahdidi sifatida ko'riladi. Bundan tashqari, sun'iy intellekt mamlakatlar iqtisodiyoti va savdosiga ta'sir qilishi mumkin. Ishlab chiqarishni avtomatlashtirish va sun'iy intellektga asoslangan robototexnika rivojlanishi mehnat bozorlari tarkibining o'zgarishiga va davlatlar o'rtasida iqtisodiy hokimiyatning qayta taqsimlanishiga olib kelishi mumkin.

Sun'iy intellektning jahon siyosatidagi roli va ta'sirini o'rganish katta ahamiyatga ega bo'lib, sun'iy intellekt jahon kuch markazlari o'rtasidagi raqobatni kuchaytiradigan(AQSh va XXR o'rtasidagi yuqori texnologiya bozoridagi ochiq yoki xufiyona kurash)[3], urush va tinchlik "qiyofasini"[4], manfaatlar va maqsadlar muvozanatini o'zgartiradigan, shuningdek, xalqaro xavfsizlik, hamkorlik va rivojlanish uchun yangi muammolar va tahdidlarni keltirib chiqaradigan omilga aylanishi mumkin. Ayrim mamlakatlar yetakchilik uchun katta mablag'larni sarflamoqdalar.

Ma'lumki, sun'iy intellekt yaqin insoniyat tarixida jahon siyosatga ta'sir ko'rsatib kelgan, garchi bugungi voqelik kabi bo'lmasada, SI turli maqsadlarda ishlatilgan, masalan, ma'lumot to'plash va tahlil qilish, qaror qabul qilishni qo'llab-quvvatlash, harbiy strategiya va texnologiyalarni ishlab chiqish (Distant Early Warning - havo nishonlarini aniqlash va ushlab turish tizimi),

kosmik va yadroviy dastur (AQShning Strategik mudofaa tashabbusi dasturi (SDI - Strategic Defense Initiative)larni boshqarish, NATO tashqi ishlar vazirlari Shimoliy Atlantika (DIANA) Xartiyasining Mudofaa innovatsion tezlantgichi[5]. va boshqalar. Shuningdek, sun'iy intellekt harbiy texnika sohasidagi imkoniyatlari orqali geosiyosatga ham ta'sir qiladi. Siga asoslangan avtonom qurol tizimlarining rivojlanishi yangi harbiy strategiyalarning paydo bo'lishiga va mamlakatlar o'rtasidagi kuchlar muvozanatining o'zgarishiga olib kelishi mumkin. Bunday tizimlar inson aralashuvisiz operatsiyalarni bajarish uchun ishlatilishi mumkin, bu yesa ularni qo'llashning axloqiy va axloqiy tomoni haqida savollar tug'diradi. Sun'iy intellektning geosiyosatga ta'sirining barcha jihatlari davlatlar tomonidan ehtiyotkorlik va mulohazali yondashuvni talab qiladi. Xalqaro munosabatlarda sun'iy intellektni rivojlantirish va ulardan foydalanishni boshqarish va nazorat qilish uchun tegishli siyosiy va huquqiy mexanizmlarni ishlab chiqish, mavjudini takomillashtirishni talab etmoqda.

Sun'iy intellekt(SI) dunyo yetakchilari, siyosatchilar va "aql markazlari"(think tanks)ga katta hajmdagi ma'lumotlarni tahlil qilishda, turli ssenariylarni modellashtirishda, harakatlarning maqbul variantlarini aniqlashda, xavf va oqibatlarini baholashda va manfaatdor tomonlardan fikr-mulohazalarni olishda yordam berishi hech kimda sir emas. Misol uchun 2020 yildagi insoniyatning taraqqiyot tizimini to'la sinovdan o'tkazgan global COVID-19 pandemiyasi ko'plab mamlakatlar epidemiologik ma'lumotlarni tahlil qilish va COVID-19 pandemiyasiga qarshi kurashish bo'yicha tavsiyalar berish uchun sun'iy intellektidan foydalandi. BMT sun'iy intellektidan mamlakatlar va mintaqalar bo'yicha infeksiyalar, o'limlar va tiklanish to'g'risidagi ma'lumotlarni tahlil qilish, shuningdek pandemiya dinamikasini, tibbiy resurslarga bo'lgan ehtiyojni va iqtisodiyot va jamiyatga ta'sirini bashorat qilish uchun foydalangani, kasallikni jilovlashda, dinamik tarzda bashorat qilishda asqotgani diqqatga sazovor.

Ayniqsa, hozirgi zamon jahon siyosatida sun'iy intellektning diplomatiya va xalqaro munosabatlardagi o'rni va roli yaqqol ko'zga tashlanishi natijasida, xalqaro munosabatlarning barcha sub'ektlari o'rtasida muzokaralar olib borish, muloqot qilish, hamkorlik qilish, nizolarni hal qilish, inqirozlarning oldini olish, shaffoflik va ishonchni oshirishga yordam bermoqda. Masalan: 2017 yilda Xitoy BRICS sammitida rahbarlarning nutqlarini tarjima qilish uchun sun'iy intellektidan foydalangan. Xitoyning kompaniyasi sammit ishtirokchilari uchun 11 tilda sinxron tarjima texnologiyasini taqdim yetdi.

Shuni e'tirof etish lozimki, zamonaviy jahon siyosatida sun'iy intellekt harbiy strategiya va xavfsizlikda foydalanish keng quloch yoydiki, geosiyosiy muvozanat va kuch tuzilmasida o'zgarishlarga olib keldi. mamlakatlar va mintaqalar o'rtasidagi kuchlar muvozanatini, shuningdek, xalqaro hamkorlik va raqobat muhitini o'zgarishiga asos bo'lmoqda.

Tashvishli tomoni shundaki, jahondagi barcha "issiq nuqtalar"da SI harbiy va razvedka idoralariga razvedka ma'lumotlarini to'plash va tahlil qilish, qurol va mudofaa tizimlarini boshqarish, kiberoperatsiyalarni o'tkazish, tahdidlarning oldini olish va ularga qarshi kurashishda zarbdor kuchga aylanmoqda. Birgina avtonom uchuvchisiz havo vositalarini misol keltirish kifoya.

Dunyoning yetakchi davlatlari SI texnologiyalaridan zamonaviy dunyo tartibini, ta'sir qutblar o'zgarishiga olib keluvchi gibrid urushning yangi usullari sifatida sinab ko'rmoqda, oqibatda "kognitiv urush", boshqacha aytganda, "miya XXI asr jang maydoni[6]." sifatida namoyon bo'lmoqda. Vaholanki, axborot-psixologik qurollar dushman irodasini, kognitiv qurollar - uning ongida, aqliy qurollar - dunyoqarashini yengishga qaratilgan.

Sun'iy intellekt iqlim o'zgarishi, savodsizlik, qashshoqlik, tengsizlik, migratsiya, jinoyatchilik, terrorizm va boshqalar kabi global muammolarni hal qilishda foydalanilsa, jahon taraqqiyotning drayveriga aylanishi bilan birga, jahon tartibining chuqur ijtimoiy-ma'naviy inqirozi sharoitida demokratiya va fuqarolar ishtirokining yangi shakllarini yaratishga, davlat boshqaruvi samaradorligi va ochiqligini oshirishga, madaniyatlararo muloqot va nizolarni tinch yo'l bilan hal qilishga yordam berishi haqida xalqaro ekspertlar fikr yuritishadi[7].

Achinarli tomoni, sun'iy intellekt (SI) juda katta salohiyatga ega bo'lib, uni jahon tartibida xaosni yuzaga keltirish va jamiyatlarda ijtimoiy larzaga sabab bo'ladigan maqsadlarda foydanilsa, u xavf va ogohlantirishlar manbai bo'lishi mumkin. Davlat yetakchilarning obro'sizlashtirish(deepfakes), manipulyatsiya, diskriminatsiya, inson va xalqaro huquqning buzilishi, ommaviy kuzatuv, shaxsiy ma'lumotlarni yig'ish va tahlil qilish, maxfiylik va xatti-harakatlarga tajovuz kabi maqsadlarda foydanilsa axloqiy savollarni tug'dirishi mumkin. Xalqaro munosabatlarda yangi axloqiy va huquqiy muammolarga olib kelishi birga, davlatlar o'rtasida sun'iy intellektni ishlab chiqish va undan foydalanishni tartibga solish bo'yicha yangi normalar va kelishuvlarni ishlab chiqish zaruratini maydonga keltirmoqda.

Xulosa. Sun'iy intellekt mahalliy darajadan xalqaro darajagacha bo'lgan barcha darajadagi siyosatga tobora ko'proq ta'sir ko'rsatmoqda, shu bilan birga ijtimoiy siyosiy muammolarni hal qilishda ham foydali vosita, ham siyosiy barqarorlik uchun xavfli omil bo'lishi mumkin. Inson huquqlari, demokratiya va xalqaro huquq sohalarida taraqqiyotga ham, regressiyaga ham xizmat qilishi mumkin.

Jahonda sun'iy intellekt sohasini tartibga solishda qator kamchiliklar mavjud. Jumladan, sun'iy intellektga oid xalqaro va mahalliy qonunchilik bazasi sust holatda bo'lib, ular sun'iy intellekt bilan bog'liq alohida munosabatlarni tartibga solmoqda va xalqaro maydonda sohadagi munosabatlarni to'liq qamrab olish imkoniyatini bermayapti.

Dunyoning aksariyat davlatlarida sun'iy intellekt shiddat bilan rivojlanib borib, unga talab ortayotganiga qaramasdan, sohadagi yagona davlat siyosati, maxsus vakolatli davlat organ faoliyati, sun'iy intellekt texnologiyalariga nisbatan davlat standartlari va ularni qo'llash mumkin bo'lgan sohalar yagona qonun hujjati doirasida tartibga solinmagan. Xalqaro va milliy huquqda sun'iy intellekt texnologiyalarini qo'llash natijasida yuzaga kelgan huquqbuzarlik holatlari uchun javobgarlik holati belgilanmagan. Natijada, sun'iy intellekt texnologiyalaridan foydalanishda qanday holatlar huquqbuzarlik hisoblanishi, huquqbuzarlik holatlari sodir etilganda, asl huquqbuzarni aniqlash va uni javobgarlikka tortish imkonini bermaydi. Shuningdek, axloqiy tamoyil va me'yorlar ishlab chiqilishi, unda qaysi tamoyillar ustunlik qilishining belgilanishi doimiy kun tartibida turibdi.

Shuning uchun sun'iy intellektni umumiy manfaatlariga xizmat qiladigan, axloqiy tamoyillar va me'yorlarni hurmat qiladigan, barcha manfaatdor tomonlarning manfaatlari va ehtiyojlarini hisobga oladigan tarzda ishlab chiqish va undan foydalanish zarur. Buning uchun sun'iy intellekt bilan bog'liq masalalar bo'yicha xalqaro muloqot va hamkorlikni kuchaytirish, shuningdek, uning rivojlanishi va ishlatilishini tartibga solish va muvofiqlashtirishning samarali mexanizmlarini yaratish zarur.

ADABIYOTLAR

1. Гринченко С. Н. Генезис искусственного интеллекта в системе Человечества: кибернетическое представление / С. Н. Гринченко. — DOI 10.25559/ SITITO.16.202003.643-652 // Современные информационные технологии и ИТ-образование. — 2020. — Т. 16, № 3. — С. 643-652.

2. Höne K.E. Mediation and Artificial Intelligence: Notes on the Future of International Conflict Resolution. Geneva: Diplofoundation, 2019. 24 p.
3. Ларина Е., Овчинский В. Искусственный интеллект на войне Совет по внешней и оборонной политике. Новости 13.05.2023.<https://svop.ru/main/46913/>
4. NATO: Summary of the NATO Artificial Intelligence Strategy, 22.10.2021. https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_187617.htm
5. <https://diana.nato.int/about-diana.html>
6. The Grayzone. Ben Norton Behind NATO's 'cognitive warfare': 'Battle for your brain' waged by Western militaries 08.10.2021.<https://thegrayzone.com/2021/10/08/nato-cognitive-warfare-brain/>
7. <https://www.securitylab.ru/analytics/544751.php>